

ruská formální škola

ruská formální škola

- různorodá skupina badatelů, jejichž sjednocujícím faktorem je snaha po vytvoření systému, kterým by bylo možné podchytit nejširší spektrum literárních jevů nově a jinak
- pokus o uchopení avantgardní literatury ovlivněné symbolismem a futurismem
- zaměření na literární umělecké dílo a na vývoj literatury
- Zkoumání literatury jakožto literatury

ruská formální škola

- vymezení *identity literatury* – literatura je specifickým fenoménem podléhajícím svým vlastním (imanentním) pravidlům, která nejsou odvoditelná z okolní mimoliterární skutečnosti a kauzálně nezávisí na mimoliterárních vlivech
- Literatura má být zkoumána „odříznuta“ od simplifikujících psychologických či sociologických interpretací
- literatura používá vlastní jazyk, který je odlišný od jazyka každodenní skutečnosti a který zakládá její identitu – jazyk zaumný či básnický
- jazyk vstupující do literárního díla jako materiál prochází radikální proměnou díky tvárnému postupu (prijom)

ruská formální škola

poetická funkce

- *básnická (poetické) funkce jazyka je odlišena od funkce komunikační*
- vnáší do studia jazykových promluv nový, teleologický rozměr ovlivňující zásadně zkoumání literárně ontologické
- básnický jazyk soustřeďuje pozornost na sebe sama, a naopak odvrací pozornost od reality: „praktický účel ustupuje do úzadia a jazykové útvary sa stávají samoúčelnými“ (JAKUBINSKIJ 1916).

ruská formální škola ozvláštnění

- **ozvláštnění** (souvisí s pojmy automatizace a inovace):
„věc umělecká je věc vytvořená schválně proto, aby vyváděla z automatismu vnímání, s tím, že cílem tvůrce při tom je její vidění a že věc je ‚uměle‘ vytvořena tak, aby se vnímání na ní zachycovalo a dosáhlo, pokud možno, největší intenzity a délky, při čemž věc není vnímána ve své prostorovosti, ale takřikajíc ve své ustavičnosti. Těmto podmínkám odpovídá i ‚básnický jazyk‘“ (ŠKLOVSKIJ 1948)
- „pojem ozvláštnění [...] umožňuje nové pojetí literární historie: nikoli z důvodu jakési hluboké kontinuity tradice charakteristické pro idealistickou historii, nýbrž proto, že můžeme historii nahlížet jako sérii náhlých diskontinuit, kde je každá nová literární skutečnost chápána jako rozchod s dominantními kánony předchozí generace“ (JAMESON 1972).

ruská formální škola

- „Je třeba přistoupit předem na to, že literární dílo je systém a že systémem je i sama literatura“ (TYŇANOV 1924).
- „Hovoríme a môžeme hovoriť iba o niektorých teoretických princípoch, ktoré nevyplývajú z toho alebo iného hotového metodologického alebo estetického systému, lež zo skúmania konkrétneho materiálu v jeho špecifických zvláštnostiach“ (EJCHENBAUM 1925: 19)
- „Neručíme za svoje schémy, ak sa ich niekto pokúsi aplikovať na nám neznáme fakty – fakty si môžu vyžadovať zmeny, komplikácie, opravy. Práca na konkrétnom materiáli nás prinútila k tomu, že sme začali hovoriť o funkciách a tým sme skomplikovali pojem umeleckého postupu. Teória si sama vyžiadala východisko k histórii“ (tamtéž: 46)
- „Historická studia se podle úhlu svého pohledu dělí přinejmenším na dva hlavní typy: na studium geneze literárních jevů a na studium evoluce literární řady, literární proměnlivosti“ (TYŇANOV 1927)

ruská formální škola

- „Historická studia se podle úhlu svého pohledu dělí přinejmenším na dva hlavní typy: na studium geneze literárních jevů a na studium evoluce literární řady, literární proměnlivosti“ (TYŇANOV 1927)
- „V epoše svého rozpadu se žánr přemísťuje z centra na periferii a na jeho místě v centru se z oblasti literárních drobnůstek, ze zastrčených koutů a spodních vrstev vynořuje nový jev“ (TYŇANOV 1924).
- historické zkoumání nezahrnuje pouze výzkum imanentně se vyvíjejících literárních jevů, ale vznáší též požadavek výzkumu interakce vývojové řady literární s řadami mimoliterárními, s řadami „životního bytí“ (TYŇANOV 1927)

ruská formální škola

syžet

- syžet = hlavní organizační strategie celého díla
- „Celkom inou sa stáva kompozícia, ak sujet sám osebe, ako spletenie *motívov* pomocou ich motivácie, prestáva mať organizujúcu úlohu, t. j. ak rozprávač tak či inak dá sebe vystúpiť do popredia, jako by sujet používal iba pre spletenie jednotlivých štylistických postupov. Ťažisko sa prenáša zo sujetu na postupy skazu“ (EJCHENBAUM 1919)

ruská formální škola

V. Šklovskij

- Viktor Šklovskij *Teorie prózy* (1925)
- „Motivem rozumím nejjednodušší výpravnou jednotku, která odpovídá obrazně na různé otázky, kladené primitivním rozumem nebo pozorováním života. Takové motivy při shodě nebo jednotě životních a psychologických podmínek v prvních stadiích lidského vývoje mohly vznikat samostatně a mít při tom přece rysy shodné“ (ŠKLOVSKIJ 1948).
- „Sujetem nazývám thema, do něhož jsou vetkány různé situace – motivy“.
- „Uvedu srovnání. Děj literárního díla se odehrává na šachovém poli; šachovým figurám odpovídají typy – masky, emploi soudobého divadla. Sujety odpovídají gambitům, to je klasickým rozehrávkám této hry, jejichž různých variant hráči užívají. Ulohy a peripetie odpovídají roli tahů protivníkůvých“ (62). Naším úkolem není zkoumat psychologické (a nesémantické) založení Šklovského motivů či vágní a nedefinovaný pojem tématu, důležité je přirovnání syžetů k šachovým gambitům čili k nějakým ustáleným strategiím majícím daná pravidla odvislá od konkrétního stavu celého systému – šachovnice. Z posledního uvedeného citátu by se dalo usuzovat, že Šklovskij v podstatě již mluví o pozdějších Proppovských funkcích a rolích v ruské zázračné pohádce. Takové vidění by podporovala i další definice, v níž Šklovskij popisuje rozdíl mezi syžetem a fabulí: „Pojem *sujetu* bývá velmi často směřován s popisem událostí – s tím, proč navrhuji konvenční název *fabule*. Fabule je ve skutečnosti jen materiál pro sujetové zformování“.

ruská formální škola

B. Tomaševskij

- Boris Tomaševskij *Teoreti literatury* (1925)
- „Fabule potřebuje nejen příznak času, ale i příznak příčiny [...] Souhrn událostí a jejich vzájemných vnitřních souvislostí tedy nazveme fabule“ (TOMAŠEVSKIJ 1925: 124–125).
- „Z tohoto hlediska je fabule souhrnem motivů v jejich logických, příčinných a časových souvislostech, syžetem je souhrn těchže motivů v té následnosti a těch souvislostech, v jakých jsou předvedeny v díle“ (128).
- syžet jakožto tvárný postup souvisí v jejich pojetí s pojmem *motiv* jakožto základní jednotky vyprávění, takže je primárně součástí tematické výstavby díla: tím je syžet – tvárný postup provždy oddělen od (básnického) jazyka.

ruská formální škola

V. J. Propp

- V. J. Propp *Morfologiei pohádky* (1928)
- „V uvedených případech jsou veličiny stálé a proměnlivé. Mění se pojmenování (a s nimi i atributy) jednajících osob, nemění se jejich činnosti neboli *funkce*. Z toho vyplývá, že pohádka často připisuje stejné činnosti různým postavám. To nám umožňuje zkoumat pohádku *podle funkcí jednajících osob*“ (PROPP 1999: 26).
- „Pod pojmem *funkce* rozumíme akci jednající osoby, vymezenou z hlediska jejího významu pro rozvíjení děje. Tato pozorování můžeme stručně formulovat takto:
- 1. *Stálými, stabilními prvky pohádek jsou funkce jednajících osob, nezávisle na tom, kdo a jak je plní. Tyto funkce tvoří základní součásti pohádky.*
- 2. *Počet funkcí, které jsou kouzelné pohádce vlastní, je omezený.*
- 3. *Posloupnost funkcí je vždy totožná.*
- 4. *Všechny kouzelné pohádky co do své stavby náležejí k jednomu typu“ (27–29).*

ruská formální škola

V. J. Propp

- VJP postupuje směrem od množiny zázračných pohádek abstrakcí až k tomu, že definuje prakticky žánr ruské zázračné pohádky na základě sedmi základních rolí (dárce, škůdce, pomocník, hledaná osoba, odesílatel, hrdina, nepravý hrdina) a jejich kombinací. Jednotlivé postavy jsou do těchto sedmi kategorií rozčleněny na základě společných okruhů jednání typických pro postavy pohádkové:
„můžeme ukázat, že četné funkce se logicky sjednocují do jistých okruhů. Tyto okruhy ve svém celku odpovídají vykonavatelům“ (70).
- „Při dalším zkoumání zjišťujeme, že pohádkové postavy, ať jsou jakkoli rozmanité, často *dělají* jedno a totéž. Způsob realizace funkcí se může měnit: představuje variabilní veličinu“ (27)

ruská formální škola vliv

- systémové uchopení vyprávění
- československý strukturalismus
- francouzská naratologie
- narativní gramatiky
- konkrétní nástroje k analýze vyprávění

